

Nicolae PIPA

VIZITĂ LA DOUĂ SATE ARĂMÎNE

Frasări și Șipsca sînt două din locuințele mai vechi ale aromânilor, una la Părmet și cealaltă la Corcea. În culmea dezvoltării lor, înainte de a înflori Moscopole, aceste centre aveau 15 mii și 12 mii de locuitori.

Șipsca a rămas pînă astăzi sat pur aromân (etnic), avînd 51 de case. Ea se întinde în spatele unui munte orientat spre răsărit. Odinioară, satul avea trei cartiere, pe cînd acum, numai rămășițele lor se pot găsi. Dar, prin minune, temelile bisericilor există încă și cînd democrația s-a instaurat în Albania, locuitorii din Șipsca le-au reconstruit.

Cu acest gînd, pornim spre Șipsca. Mașina ne lasă la Moscopole, toți trei mergem spre sat. Lăsînd la o parte depozitele statului, intrăm într-o strîmtură de munte, unde în contrast cu clima blîndă din Moscopole, se deosebește prin asprimea ei. Ambii adolescenți, Donila și Lorent, îmbrăcați ca la oraș, simt frigul. Pensionarul, pentru a-i încălzi pe copii, este obligat să meargă mai repede și să alerge prin munte. Este cam greu pentru vîrsta lui, dar ce nu face părințele din dragoste pentru copilul lui?

Primul contact cu satul este biserica Sfîntului Gheorghe, construită pe dealul unui munte. Mai mergem, și în fața noastră se vede școala, o clădire nouă cu niște camere neterminate de construit. Învățătoarea satului, doamna Vali, ne povestește că are clase colective cu 10 elevi. Frumos mai vorbește limba maternă această femeie! Împreună, mergem apoi spre casa primarului satului. Ne așteaptă soția lui și ne invită să intrăm înăuntru. După puțin timp vine și domnul Todî Ciolacu, bărbat înalt de statură și subțirel, cu părul cărunt, așa cum trebuie să fie un primar. Discutăm cu dînsul despre problemele *rămânămei*. Domnul Todî ne povestește că asociația aromână a satului n-a funcționat în mod regulat, tinerii sînt obligați să emigreze; dar limba părintească nu se pierde în acest sat; chiar și nepotul domnului Todî, care locuiește în orașul Elbasan, vorbește în casa bunicii limba ei. Domnul Todî ne povestește apoi despre satul lui. Demult, au existat aici 9 biserici și 19 mori. La biserici, slujba religioasă se desfășura în limba română. Lambro Papacozma a fost învățătorul și primul preot al satului Șipsca. El era din celălalt sat aromân, Grabova din Gramș. 52 ani trăise și lucrase el la Șipsca, și cînd, în anul 1935, a decedat, în locul lui a venit Papavangel Popa, care a terminat în România, la Iași, studiile medii și superioare la Facultatea de Teologie. El lucrase în Șipsca pînă în anul 1948. În anul 1952, cînd a murit Papa Cota Bulamacî la Corcea, doi dintre bătrînii noștri – Sotir Cocea și Cola Carabuzi – au cerut Preasfințitului Albaniei permisiunea să-l mute pe Papa

Vangeli de la Elbasan la Corcea, unde a trăit și a lucrat pînă în anul 1958.

Care dintre aromânii și corcearii (albanezii), oaspeții permanenți ai bisericii române, nu-și aduc aminte de el, de vocea lui frumoasă și melodioasă, cultura lui religioasă vastă, iubirea pentru credincioși?

Și Todî continuă să ne povestească. Poate că înflinirea de astăzi cu fratele lui mai mic aromân de la Corcea, Pleasot – fărșarot din partea tatălui – îi dă posibilitatea să intre în competiție pentru istoria aromânilor cu un om de știință. Todî ne povestește: „În sat, pînă cînd ne-am eliberat, aveam școala noastră română, dar învățam și în limba albaneză. Eu am terminat școala primară aici, la Șipsca. Nu este de mirare faptul că, chiar aici, în aceste locuri muntoase, statul român deschisese școala română și salariile profesorilor, preoților și oamenilor de serviciu se plăteau de către statul român”. Dar primarul satului, spre deosebire de vîrstnicii și frații lui aromâni, care trăiesc la Moscopole și în satele din jurul Corcei, folosește cuvîntul „vorbesc” în locul cuvîntului „zburase” – folosit în dialectul aromân.

Ne despărțim de familia primarului satului și împreună cu învățătoarea mergem la rudele lui Lorent. În curte, ne așteaptă mătușa și fiul ei. Am intrat înăuntru și ne-am mirat de curățenia casei, de comoditatea camerei. Paturile erau acoperite cu pături din lînă, iar dușumeaua avea covor. Televizorul – într-un colț – și frigiderul – pe hol – împodobeau ambientul. Toate îți dădeau impresia că te afli într-o casă de la oraș. Doamna casei avea trei băieți, dintre care doi au terminat studiile superioare la Universitatea din Camza, în domeniul zootehniei. Dacă celălalt termina Facultatea de Litere și Istorie, putea fi trimis în România pentru specializare. Doamna casei se laudă cînd spune că *noi aromânii din Șipsca, spre deosebire de cei de la Moscopole, avem în pașaport naționalitatea română* – și are dreptate! *În pașaportul soțului ei scrie la fel, dar ceea ce mă surprinde este faptul că în pașaportul fiului lor scrie naționalitatea română.*

Ce daune a avut Albania din partea României? Nici una! Din anul 1450, albanezii au emigrat în România. Au luptat împreună cu voievozii români pentru cauza națională română. Dar și România a sprijinit patrioții albanezi în lupta lor pentru eliberarea patriei lor.

La București și la Constanța a fost înființată asociația „Drita” – *Lumina*. La București începe renașterea noastră

națională. Acolo se tipăreau cărțile lui Naim și Sami Frașeri, abecedarele și cărțile de citire în limba albaneză. Nu degeaba Bucureștiul se numea al doilea Paris. Dar asta nu doar pentru frumusețe și arhitectură, dar acolo, la fel ca și în Paris, se adăposteau toți patrioții din Balcani care luptau pentru libertatea patriei lor. România a ajutat și frații ei consingeni, aromânii din Albania, și oriunde se găseau, înființând școli și biserici în limba lor literară.

Coborînd din sat nu ne putem îndepărta fără a vizita biserica Sfântului Gheorghe. Deschidem ușa și, obligați, coborîm jos, aplecîndu-ne pentru a intra la biserică. La fel sînt și bisericile din Moscopole, sau, mai exact, bisericile din Moscopole sînt construite ca cele din Șipsca. În fața noastră observăm iconostasul lucrat în lemn cu pasiune și artă de maestrul anonim, iar mai încolo, scaunul Preasfințitului și în ambele părți ale bisericii locurile psalților (cantorilor). Iată și catedra automișcătoare unde psalții pun cărțile sfinte pentru a sluji. Cum este posibil ca, după atîta timp, să se păstreze aceste lucrări de artă în lemn și să nu fie mucegăite? Privim biserica de jur împrejur. Ne mirăm de cupolele ce ne stau deasupra, toate trei îmbrăcate cu frescele sfinților. La fel sînt și pereții, chiar și coloanele puternice ale bisericii sînt împodobite cu fresce.

Cei zece tineri care au venit de la Pogradet la Șipsca, pentru a lua parte la nunta verișoarei lor, se miră și ei. Cum e posibil să se păstreze aceste fresce rare, cine le-a creat? Ce talent, pasiune și răbdare au avut strămoșii noștri? Ei se miră de ceea ce văd. Se bucură apoi cînd își dau seama că și eu sînt *rămân*, că și fata mea vorbește limba buniciei, că în Corcea societatea *rămână* funcționează pe bază științifică, că eram în România invitați de președinția asociației macedo-română, că ne-am întîlnit cu președintele fundațiunii culturale din România, academicianul Buzura Augustin, care ne-a dat încă șapte burse în afara celor planificate de Ministerul Învățămîntului din România, pentru a beneficia copiii aromâni, părinții cărora vorbesc acasă limba buniciei, cu atît mai mult că și copiii o vorbesc singuri.

„Mulți aromâni sînt la Pogradet – ne spun tinerii – din Nicea și Lănga, din Struga și Belița, din Șipsca și Bitola etc., dar nu ne-am întîlnit odată să vorbim frățește. Avem un președinte care se străduiește să organizeze asociația, dar au apărut și niște indivizi, care au creat o fracțiune: vor să facă istoria *rămânămei*, dar uită că istoria au făcut-o strămoșii noștri. Ei au înființat în anul 1881, în satul Pleasa, școala și biserica română.

Dificilă este perioada de tranziție. S-au creat partide, societăți, dar și multe fracțiuni pe spatele zdrobit al albanezilor. Să luăm exemplul de la democrația americană, franceză, germană, italiană, engleză etc. Destul cu cheltuielile exagerate! Această situație se reflectă și în comunitatea română din Albania. E suficientă o societate. Să se adune toți intelectualii în jurul societății care s-a aprobat la prima conferință națională pe 5 aprilie 1992. *Să lucreze conducătorii ei pentru a proteja interesele națiunii albaneze și pentru a recîștiga drepturile noastre de învățămînt, religie și cultură.*

Aceasta ne este suficient!

Ne întoarcem iar la Moscopole și, cu toate că e amiază, Mecca tuturor aromânilor din Peninsula Balcanică parcă doarme.

Am vrut să ne întîlnim cu primarul comunei, dar biroul era închis. Am vrut să ne informăm cîte familii aromâne trăiesc la Moscopole. Ne-am îndreptat spre bar, crezînd că-i putem găsi acolo, dar barul era în construcție. Am pornit spre un amic de-al nostru. Odată, el ținea cheile bisericilor și le îngrijea. Dar Moscopole are astăzi un preot din familia Samara. Generații întregi îi țîn minte ca pe niște oameni buni și aromâni curați, dar preotul lor nu dorește să slujească în limba părinților lui.

Doi preoți aromâni are Albania: unul la Corcea și altul la Moscopole. Primul slujește în limba maternă, iar al doilea în limba albaneză. Cei doi preoți ai noștri trebuie să colaboreze mai mult, să se înțeleagă între ei și să profite din experiența pozitivă reciprocă!

Intrăm în casa domnului Tole. Soția lui, o femeie mică de statură, dorește să ne pună masa, dar noi refuzăm. Am venit că ne era dor și ca să vorbim despre problemele *rămânămei*. S-a bucurat domnul Tole cînd a aflat că România ne va da anul acesta mai multe burse decît anul trecut. Cît ar fi dorit el și soția lui ca unul dintre nepoții sau nepoatele lui să fi venit în România! Domnul Tole și-a adus aminte cu duioșie despre profesorul Nico Mustaca din Corcea, care își petrecea vacanțele la Moscopole împreună cu familia. „Dacă trăia el, probabil că ne-ar fi ajutat!”. Dar el a murit. Era tînăr și pensionat de un an. Ce păcat! *Rămânămea* avea mare nevoie de el, pentru capacitatea lui intelectuală, cultura lui vastă și interesul pentru cauza aromână. Nico Mustaca s-a bucurat mult cînd echipa de fotbal „Steaua București” a cîștigat la Barcelona Cupa Europeană de fotbal. Împreună cu el se bucurau și prietenii, și amicii lui din Corcea. N-ar putea fi altfel, pentru că majoritatea corcearilor au dragoste și simpatie pentru România, pentru poporul ei generos și ospitalier. Istoria este istorie și ea se mărturisește singură. Ce păcat că el nu s-a bucurat de roadele democrației, nu a putut să aducă contribuția lui concretă în studiul limbii noastre bogate în cuvinte și expresii. Dar numele lui a lăsat urme în istoria națiunii albaneze, a lăsat urme în istoria și lexicologia albaneză. El a scris primul dicționar de frazeologie al limbii albaneze din județul Corcea, care imediat după moartea lui a ieșit la lumină.

Domnul Tole ne-a sfătuit: „Să munciți băieți pentru *rămânămea* și să luptați pentru a recîștiga drepturile noastre de învățămînt, religie și cultură, dar nu uitați să munciți la fel de mult, chiar mai mult pentru națiunea în care trăim, deoarece, la fel ca și buniciei noștri, și noi vom trăi în amiție, fraternitate și bună înțelegere cu albanezii.

Ne-am îndepărtat din Moscopole luîndu-ne rămas bun de la ei. TRĂIASCĂ RĂMÂNĂMEAAA!!!

Corcea, 05.09.1994